

Forskning om barn og barndom i Norden

Fagfellevurdert artikkel | Vol. 42, No. 1, 2024, s. 52–69

«Sånn må det være nå.» Barns handlingsrom i barnehager under koronapandemien

Ellen Os

OsloMet – storbyuniversitetet, Norge
E-post: os@oslomet.no

Nina Winger

OsloMet – storbyuniversitetet, Norge
E-post: winger@oslomet.no

Leif Hernes

OsloMet – storbyuniversitetet, Norge
E-post: hernes@oslomet.no

Sammendrag

Streng restriksjoner under koronapandemien transformerte barnehagers hverdagsliv, noe som medførte endringer i handlings- og samhandlingsmønstre. Artikkelen presenterer deler av et forskningsprosjekt om konsekvensene av pandemien for barnehagesektoren gjennomført i 2020/2022. Studien hadde et *mixed-method*-design og inkluderte blant annet nærstudier i ni barnehager, informativ vlogg, hvor barnehagelærerne formidlet sine refleksjoner, fokussamtaler med barnehagelærerne, intervju med foreldre og samtaler med barna. Barnesamtalene ble gjennomført av barnehagelærerne i de deltagende barnehagene. Barnehagelærerne fungerte som medforskere i denne delen av studien. På grunn av restriksjonene ble nærstudiene gjennomført med digitale strategier.

Vårt fokus her er på barnas opplevelser. Tre typer restriksjoner fremsto som betydningsfulle for barnas handlingsrom: territoriale restriksjoner (hvor barna kunne oppholde seg), materielle restriksjoner (tilgang til leketøy og materiell) og relasjonelle restriksjoner (hvem barna kunne være sammen med).

For barna handlet det om å balansere kollektivt ansvar for fellesskapet opp mot individuelle rettigheter og ønsker. Barna i vår studie viste høy grad av lojalitet og tilpasset

seg stadige endringer. Det kan muligens tilskrives den unisone formidlingen av alvor i situasjonen og ansattes vilje og evne til å kommunisere med barna om årsakene til endrede rutiner og organiseringsmåter. Vi stiller spørsmål om hvilke valg og muligheter for innflytelse barna hadde i tilpassingen til den nye «normaliteten».

Stikkord: pandemi, barnehagebarn, sivilisering, lojalitet, digitale forskningsmetoder

Abstract

“That’s the Way it Has to Be Now.” Children’s Agency in Kindergartens During the COVID-19 Pandemic

Strict restrictions during the COVID-19 pandemic changed daily life in kindergartens and led to changes in agency and interaction. The article presents parts of a research project concerning the consequences of the pandemic for the kindergarten sector conducted in 2020/2022. The study had a mixed-method design and included close studies in nine kindergartens and an informative vlog, where the kindergarten teachers communicated their reflections, focus conversations with the kindergarten teachers, interviews with parents, and conversations with children. The teachers in the participating kindergartens conducted the conversations with the children and served as co-researchers in this part of the study. Due to the restrictions, the studies were conducted using digital strategies.

Our focus is on the children’s experiences. Three types of restrictions seemed to be significant for the children’s agency: territorial restrictions (where the children could stay), material restrictions (access to toys and materials), and relational restrictions (who the children could be with).

For the children, it was a question about balancing collective responsibility for the community with individual rights and desires. The children in our study showed a high degree of loyalty and adapted to constant changes. This can possibly be attributed to the unanimous communication of the seriousness of the situation and the staff’s willingness and ability to communicate with the children about the reasons for changed routines and organizational methods. We ask what choices and opportunities for influence the children had in adapting to the new “normal.”

Keywords: pandemic, kindergarten children, civilization, loyalty, digital research methods

Innledning

I mars 2020 kom varselet om nedstenging av samfunnet på grunn av pandemiutbrudd. Den plutselige situasjonen førte til at stabiliteten og forutsigbarheten i samfunnsstrukturene ble forstyrret. Menneskers handlings- og samhandlingsrutiner måtte redefineres og nye praksiser etableres. I norsk sammenheng fordret tiltakene mot smittespredning og sykdom, bestemt av Helsedirektoratet og regjeringen, innsats og tilpassing fra hver enkelt samfunnsborger, også barn i barnehager. De fleste, både voksne og barn, var, særlig i starten av pandemien, usikre på konsekvensene av restriksjonene. Samtidig som foreldre og andre omsorgspersoner hadde vanskelig for å forstå rekkevidden av koronatiltakene, skulle de også forklare barna hvorfor de ikke kunne være i barnehagen, treffe venner og besteforeldre,

og hvorfor de måtte vaske hendene oftere enn vanlig. Situasjonen fordret fleksibilitet, evne og vilje til nyorientering og innordning under ytre definerte regelverk og pålegg.

Folk reagerte på situasjonen på ulike måter, og i ettertid har det, fra ulike hold, vært rettet søkelys på evaluering og refleksjon over hvordan pandemien ble håndtert (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023). Vi anser at barns opplevelser må inkluderes i søken etter kunnskaper om håndtering av situasjonen. Dette er i tråd med Pascal og Bertram (2021), som gjennomførte en undersøkelse i Skottland, England og New Zealand i pandemiens første fase med barn i alderen to til fire år og som sier at barn har «powerful and specific narratives about how they have been and are affected by the COVID lockdowns and the subsequent gradual opening up of public spaces and places» (Pascal & Bertram, 2021, s. 23).

I denne artikkelen presenteres resultater fra to barnehagestudier gjennomført i «koronaperioden», hvor vi studerte hverdagslivet i barnehager med særlig vekt på barnas situasjon og opplevelser i en periode preget av uforutsigbarhet og plutselige endringer. Vi har søkt å få kunnskaper om barnas opplevelser og forståelser av situasjonen dels gjennom deres egne fortellinger fra barnehagen i koronaperioden slik disse kom til uttrykk i barnas samtaler med barnehagelærere, og dels bygger vi på barnehagelæreres og foreldres vurderinger av barnas situasjon under pandemien.

Følgende problemsstilling blir belyst:

Hvilke konsekvenser hadde smittevernstiltakene under koronapandemien for barnehagebarns handlingsrom?

Handlingsrom forstås her som et relasjonelt og kontekstavhengig begrep. Det henspiller på barns muligheter til deltakelse og innflytelse på hverdagen i et sosialt og kulturelt fellesskap i en spesifikk romlig og materiell sammenheng (jf. Kjørholt, 2004; Sutterlüty & Tisdall, 2019). Ifølge Tisdall og Punch (2012, s. 255) fungerer handlingsrom langs et kontinuum avhengig av muligheter og begrensninger i en gitt kontekst. Med referanse til Klocker (2007) skiller de mellom «thick» og «thin agency», hvor «thick agency» henspiller på handlingsmuligheter med et bredt spekter av alternativer og «thin agency» innebærer å måtte handle innenfor strammere og mer restriktive rammer.

I denne artikkelen ser vi handlingsrom i forhold til territoriale, materielle og relasjonelle dimensjoner. Videre vil vi diskutere betydningen endringene i barnehagene under pandemien kan ha hatt for barna i lys av perspektiver på siviliseringsprosesser og medborgerskap. Vi har valgt å legge vekt på barnas handlingsrom og siviliseringsprosesser fordi det i empirien vår kom frem at disse aspektene ved barns hverdagsliv i barnehager ble satt i spill under pandemien.

Barns medborgerskap under pandemien

Pandemien angikk alle og fordret en kollektiv innsats hvor både voksne og barn måtte delta i den intergenerasjonelle dugnaden mot spredning av smitte og sykdom. Alle var i samme sårbare situasjon; «in it together» (jf. Hayes et al., 2022). Som medborgere i et samfunn i

unntakstilstand ble det i Norge forventet at alle tok ansvar for fellesskapets helse og velferd. Pandemien tydeliggjorde og forsterket nødvendigheten av gjensidig avhengighet på tvers av generasjoner, og erkjennelse av at barn og voksne måtte ta ansvar for å bekjempe en felles global fare.

Selv om også barn ble tilskrevet en viktig rolle som ansvarlige deltakere i barnehagelivet, er deres posisjon som medborgere et komplekst anliggende (Heikkilä et al., 2020; Jans, 2004; Kjørholt & Winger, 2013). I tråd med Jans (2004, s. 38) forstår vi medborgerskap som individuelle rettigheter, ansvar og forpliktelser overfor andre, rett til egen identitet og til å være deltaker i et fellesskap. Medborgerskap handler med andre ord både om autonomi og avhengighet (jf. Kjørholt & Winger, 2013), noe som tydeliggjøres i barnehagen som en kollektiv arena hvor gjensidighet og fellesskap er viktige og nødvendige fundament (Os, 2019, 2020). Jans understreker at barn har en legitim rett til å delta og til å være medborgere i samfunnet, men på *egne premisser*. Barn er prisgitt voksnes evne og vilje til ivaretagelse og de har dermed en særlig rett til beskyttelse og omsorg.

Under pandemien ble det relativt store handlingsrommet barn i norske barnehager har, ifølge barnehageloven (2005) og rammeplan for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017), i varierende grad redusert. Den individuelle retten til medvirkning (*participation*) ble utfordret, mens forpliktelsene overfor egen og andres helse og velferd og alles rett til beskyttelse (*protection*) ble særlig vektlagt (jf. Forente nasjoner, 1989). Det var tydelige forventninger om å vise kollektivt ansvar (jf. Clarke & Barnett, 2022). Situasjonen fordret lydighet og selvdisiplinering uten for mye motstand mot ytre definerte restriksjoner. Dette står i kontrast til prinsipper for demokratiske idealer som også understreker betydningen av muligheter for kritisk tenkning og til å kunne yte motstand. Sett i lys av vektleggingen av retten til medvirkning i norske barnehager, kan innskrenking av handlingsrommene være problematiske, fordi det langt på vei bryter med grunnleggende forestillinger om barns rett til utforskning og deltakelse.

Under pandemien definerte stadig endrede smittevernregler i stor grad hvordan barnehagelivet skulle organiseres. Heikkilä et al. (2020) understreker at det kunne være utfordrende for barna å navigere og finne tydelige referanserammer i en situasjon i stadig endring. Barna var langt på vei avhengige av aldersadekvat informasjon og praktisk støtte fra sine omsorgspersoner for å sortere og forstå hva som til enhver tid var gyldig og akseptert. Dette kunne få ulike konsekvenser for barns muligheter for deltakelse i demokratiske prosesser (jf. Clarke & Barnett, 2022, s. 2). I vid forstand handlet altså barnehagebarnas medborgerskap – og dermed handlingsrom – under pandemien om å forholde seg til de til enhver tid rådende referanserammene, samt identifisere, tolke og forholde seg til endrede premisser for sivilisering i barnehagen.

Siviliseringsprosesser i barnehager

Barnehager er velregulerte institusjoner med spesifikke strukturer, tradisjoner og rutiner. Organisering av rom, arkitektur, dagsrytme, ritualer, aktiviteter og relasjoner bidrar til å gi retning til barns hverdagsliv og siviliseringsprosesser. Siviliseringsprosesser handler om

hvordan individet tilegner seg anerkjente sosiale omgangsformer som ansees adekvate og ønskelige i spesifikke kontekster. Gjennom komplekse handlings- og samhandlingsprosesser formidles, erfares, opprettholdes og forhandles akseptable og ideelle væremåter og omgangsformer (Gilliam & Gulløv, 2012b).

I en sosial og kulturell setting vil verdigrunnlaget formidles direkte og indirekte gjennom handlinger og reguleringer (Gulløv, 2012; Kjørholt & Winger, 2013; Olwig, 2012). Sosiale grupper eller aktører med autorativ makt vil kunne utøve en form for disiplinering gjennom kontroll eller sanksjoner, og på den måten formidle og tydeliggjøre hva som er akseptable samhandlingsformer i en gitt kontekst (Gilliam & Gulløv, 2012c). Gjennom institusjonaliseringsprosesser etableres normer for væremåter som legitimeres gjennom at de fremstår som selvfølgelige og udiskutable og gis tyngde (Gilliam & Gulløv, 2012a). For at hverdagslivet skal fungere så friksjonsfritt som mulig, forutsettes det at deltakerne utvikler situasjonsfornemmelse og sosial sensitivitet for hva som er gyldige, akseptable og mulige væremåter i en gitt setting (Gilliam & Gulløv, 2012d, s. 57).

Under normale forhold vil siviliseringsidealer, til tross for at de ofte er relativt stabile, også kunne være gjenstand for forhandlinger. I tråd med nordisk barnehagetradisjon, forankret i sosialpedagogiske røtter, samt den tyngde barnekonvensjonen har i norsk barnehagehverdag, har barns rett til deltakelse i demokratiske prosesser vært viktige verdifundament der barnesentrert dialog og likeverdig samspill har vært vektlagt. Det innebærer at som en del av siviliseringsprosessene i barnehager har barn rett til å medvirke, ytre seg og være premissleverandører i forhandlinger. Disse rettighetene ble utfordret under pandemien.

Barnehagens rom, artefakter og territorier

For å begrense antallet nærkontakter under pandemien, ble barnegruppene i barnehager delt inn i mindre kohorter. Kohortene fikk tildelt sine «rom», utendørs og innendørs. Rommene ble brukt på andre måter enn tidligere. Arealer, designet med spesifikke ideer, mål og konvensjoner for bruk, måtte redefineres. Rommene ble «tømt» for sine opprinnelige praksiser og ble tilpasset nye situasjoner. Samhandlingsmåtene i rommene måtte omformes, noe som fikk betydning for barnas muligheter for samspill, utforskning og lek. Ifølge Merrifield (1993) vil sammenbindingen av steder barn bruker og de mellomrommene som skapes i dette romlige landskapet, gjøre rommene, plassene og stedene dynamiske og skape en indre sammenheng mellom disse. Det fysiske og det sosiale «landskapet» oppstår samtidig og det oppstår et dynamiske samspill mellom stedene som for eksempel inspirerer til lek og rommet leken oppstår i (Merrifield, 1993).

Barns og barnehageansattes sosiale praksiser ble endret ut fra hva de tildelte rommene til enhver tid tillot. Bevegelsesmulighetene ble strengt regulert. Det påvirket hvor barna kunne være (territorier), hva de hadde tilgang til av materiell og hvem de kunne være sammen med (relasjoner). Ettersom store deler av barnehagedagen ble tilbrakt utendørs (Os et al., 2021), fikk uterommene stor betydning og ga ulike muligheter for bevegelse og ulik tilgang til leke- og aktivitetsmateriell. Noen av uterommene var små, andre større,

noen hadde sandkasse, andre hadde husker, noen var asfalterte, mens andre var sørpete og mindre tilgjengelige for barna (Os et al., 2021).

Barnehagebarns samhandlinger ble endret fra sin sedvanlige romlige praksis (*spatial practices*). Rommets representasjoner (*representations of space*) med dets ulike tegn og koder måtte også omskapes. Det representative rommet (*representational space*), som handler om det levde livet i barnehagen slik det erfares og oppleves, måtte redefineres (Lefebvre, 2017; Merrifield, 1993; Sæter & Seim, 2018). Dette var komplekse og utfordrende prosesser både for personalet og barna.

Imidlertid viser Anniken Greve (1998) til barns evne til å finne *stedskvaliteter*. På grunn av restriksjonene ble barna i vår undersøkelse plassert i mindre grupper på avgrensede områder. En stor del av personalets var å legge til rette for et meningsfullt innhold innenfor de tilskrevne territoriale og materielle rammene. Samtidig skulle de ansatte bidra til barnas sosiale tilhørighet og til steder og plasser som kunne skape grunnlag for gjenkjennelse og felles overenskomst, for handlinger og lek (jf. Norberg-Schulz, 1995). I vår studie søkte vi kunnskap om barnas samhandlinger i de annerledes og til dels transformerte territorier og steder.

Metode

Denne artikkelen tar utgangspunkt i to studier hvor formålet var å undersøke konsekvenser av koronautbruddet for barnehager og barnehagebarn. Den første ble gjennomført høsten 2020 i en periode da barnehagene var åpne, men underlagt ulike restriksjoner avhengig av lokal smittesituasjon (Os et al., 2021). Den andre var en oppfølgingsstudie gjennomført våren 2022, da koronatiltakene var opphevet og alle skulle leve som vanlig (Myrvold et al., 2022). I denne artikkelen rettes søkelyset særlig mot konsekvensene koronarestriksjonene hadde for barnehagebarns handlingsrom. Undersøkelsene hadde et *mixed-method*-design og anvendte både kvantitative og kvalitative metoder (Myrvold et al., 2022; Os et al., 2021).

Vi tar her utgangspunkt i det *kvalitative* materialet som besto av nærstudier i barnehager i to faser av pandemien. Utvalget besto av deltakere fra barnehager med stor geografisk spredning. Antall barn i barnehagene varierte fra 54 til 113 barn. I første del av prosjektet gjennomførte vi fokussamtaler med tolv barnehagelærere i ni grupper i seks barnehager. Målsettingen var at fokussamtalene skulle gi rom for erfaringsutveksling og diskusjoner hvor deltakerne kunne inkludere tema som var relevante for barnas situasjon (jf. Kamberelis & Dimitriadis, 2008).

I tillegg består materialet av femti videologger (vlogg) hvor hensikten var å fange opp barnehagelærernes tanker og refleksjoner i øyeblikket i en muntlig og intuitiv form (Liu, 2016; Snelson, 2015). Deltakerne gjorde opptak av vloggene på et tidspunkt de selv bestemte. I vloggene skulle deltakerne beskrive inntrykk og reflektere over barnehagedagen. Vi gjennomførte også intervjuer med tolv foreldre fra de involverte barnehagene hvor de informerte om sine og barnas opplevelser i koronaperioden. På grunn av koronarestriksjonene ble samtalene med barnehagelærerne og foreldrene gjennomført på Zoom.

En sentral del av forskningsmaterialet er barnesamtaler med seks barn i alderen fire til seks år. Av smittevern hensyn ble disse gjennomført av barnehagelærere som medforskere. Dels ble barnesamtalene gjennomført som *walking-along*-samtaler (jf. Winger & Eide, 2015), hvor barna viste medforskerne rundt i barnehagene og fortalte om sine opplevelser fra hverdagslivet i koronaperioden. Dels var samtalene gjennomført som stasjonære samtaler, hvor medforskere og barn satt sammen og snakket om koronasituasjonen. De yngste barnas opplevelser ble rapportert gjennom foreldres og barnehagelærernes vurderinger av barnas trivsel og opplevelser; både gjennom skriftlig materiale og samtaler med forskerne. *Walking-along*-samtalene og de stasjonære samtalene ble videofilmert.

I oppfølgingsstudien (Myrvold et al., 2022) gjennomførte vi våren 2022 fokussamtaler med åtte barnehagelærere fra fem av barnehagene som deltok i den første undersøkelsen, samt ti videologger fra pedagogiske ledere fra de samme fem barnehagene. Av tids- og ressurs hensyn ble ikke barn og foreldre direkte involvert i oppfølgingsstudien. Dette materialet er derfor mindre komplekst enn materialet fra høsten 2020.

Som før nevnt medførte koronarestriksjonene at det ikke var mulig for forskerne å besøke feltet. Barnehagelærere fungerte derfor som medforskere. Fordeler med barnehagelærere som medforskere var at de var kjente for barna og samtidig kjente barnehagekonteksten (jf. Singer & Wong, 2018). Ulemper kan være at de var for tett på barna og at vi ikke fikk førstehåndskjennskap til barna og konteksten. Det er derfor mulig at tilstedeværelse i barnehager kunne gitt et annet materiale. En svakhet ved studien kan også være at medforskere ikke ble involvert i analysearbeidet. Det skyldes delvis hardt arbeidspress under pandemien. Presentasjoner av resultatene, både for praksis- og forskningsfeltet, har gitt forskergruppen indikasjoner på at resultatene avspeiler et gjenkjennbart bilde. Barnas egne opplevelser av «koronabarnehagen» presenteres med utgangspunkt i samtaler de eldste barnehagebarna hadde med sine barnehagelærere. I tillegg vil det bli referert til barnehagelæreres og foreldres synspunkter. Disse inneholder også vurderinger av hvordan foreldre og personalet anså at barn under tre år hadde det i barnehagene under pandemien.

Hovedinntrykket etter første lesning av materialet var at barna beskrev en hverdag preget av restriksjoner som handlet om *hvor* de kunne være, *hva* de kunne gjøre og *hvem* de kunne være sammen med, samtidig som de viste forståelse for situasjonen. For å skarpstille analysen valgte vi å gå i dybden på de tre typene restriksjoner som var fremtredende i materialet og valgte å tematisere disse som: *territoriale restriksjoner*, som anga hvor i barnehagene, innendørs og utendørs, barna kunne oppholde seg; *materielle restriksjoner*, som handler om leketøy og annet materiell barna kunne bruke; og restriksjoner som dreier seg om *relasjoner*, det vil si hvilke barn og ansatte barna kunne være sammen med (jf. Os, 2020). Dette belyser barns handlingsrom under pandemien, som vi velger å drøfte i lys av perspektiver på medborgerskap og sivilisering.

Forskningsetikk

Studiene ble meldt til NSD (nå Sikt), personvernombudet for forskning. Kravene til informert samtykke, frivillighet, anonymitet og konfidensialitet, ble ivarettatt. Barnehagestudien krevde metodisk bevissthet og etisk refleksjon i alle faser. Å involvere barn i forskning

fordrer en særlig årvåkenhet, ikke minst med tanke på det asymmetriske maktforholdet mellom forsker og barn. Barns muligheter for å forstå hva deltakelse innebærer og til eventuelt å kunne reservere seg mot deltakelse, ble vektlagt (jf. Gallacher & Gallagher, 2008; Winger & Eide, 2015). Forskerne har lang erfaring med barnehageforskning og solid kunnskap om de anvendte metodene, samt kjennskap til barnehagekulturen, til praksiser og barnehagefeltets terminologi. Bevissthet om egen posisjon i møtet med feltet, og dialog med medforskere om metodologiske spørsmål, var sentralt for å ivareta etiske forpliktelser overfor barna. Ifølge medforskerne signaliserte barna i vår studie stort engasjement for å formidle sine egne opplevelser om dagliglivet i koronabarnehagen.

Resultater

I denne delen presenteres utvalgte resultater fra undersøkelsene våre (se også Myrvold et al., 2022; Os et al., 2021). Først vil vi se på barnas forståelse av situasjonen, før vi går nærmere inn på barnas vurderinger av restriksjonene i barnehagehverdagen. Det handler om hvordan barna opplever hva de kunne gjøre og ikke kunne gjøre, hva de kunne leke med og hvem de kunne være sammen med. De samme hovedtemaene fremkom også i samtalene med barnehagelærerne.

Barnas forståelse av situasjonens alvor

Samtalene med barna tydet på at de hadde stor forståelse og aksept for de nye handlemåtene og tankegangene som koronarestriksjonene førte med seg. De eldste barna syntes dels å ha gjennomgått en ny siviliseringsprosess med et begrenset handlingsrom som innebærer nye regler for hvordan de kan være sammen.

Generelt fremsto barna som godt informert. De så ut til å være klar over alvoret i situasjonen, noe som også rapporteres i andre undersøkelser (se Engdahl & Samuelsson, 2022; Pascal & Bertram, 2021). Barna understreket at koronaviruset kunne medføre smittsom sykdom: «En må være veldig forsiktig med korona. Hvis en blir smitta, må en være hundre dager hos legen.» Dette ble formidlet på en måte som indikerte at barnet oppfattet alvoret i situasjonen.

Barna var også klar over at de både måtte unngå å hoste på andre og at håndvask var en måte å unngå spredning av viruset:

At hvis vi har korona og hoster på andre, så kan andre få koronavirus, og det er ikke bra med virus. Så vi må ikke hoste på andre. Og så må vi vaske hender.

Og det første jeg gjør når jeg kommer på morgenen, er å vaske hendene og så går jeg inn. Noen ganger tar jeg sprit ved porten.

Slik vi fortolker materialet, syntes smittevernreglene å gi mening for de eldste barnehagebarna. Som det fremkommer i sitatet over, var de både klar over hva de ikke kunne gjøre, og hva de måtte gjøre. Sitatet indikerer at barna utviste selvdisciplin gjennom å følge de nye reglene. De ga uttrykk for at de tok ansvar for egen og andres helse, noe som kan forstås

som internalisering av nye handlingsmønster som ansvarlige medborgere. De yngste barnehagebarna syntes imidlertid, ifølge eldre barnehagebarn, barnehagelærere og foreldre, å ikke ha samme innsikt.

Restriksjoner

De eldste barnehagebarna ga uttrykk for at de, som følge av smitteverntiltakene, opplevde at deres handlingsrom (*agency*) var begrenset. Men selv om det virket som om de tilpasset seg situasjonen og lojalt prøvde å følge de til enhver tid gjeldende forordningene, uttrykte de også savn av muligheter til å velge hvor de skulle være, tilgang til materiell og, ikke minst, hvem de kunne være sammen med. Dette tyder på at barna også opplevde situasjonen som utfordrende (jf. Engdahl & Samuelsson, 2022).

Territoriale restriksjoner

Koronarestriksjonene innebar at ulike kohorter fikk tildelt spesifikke områder som de hadde tilgang til, både inne og ute, mens andre ikke var tilgjengelige. Det varierte mellom barnehagene om kohortene ble tildelt faste territorier for lengre tid, eller om kohortene vekslet territorier ofte. De territoriale restriksjonene begrenset barnas fysiske handlingsrom. Barna som deltok i samtale, både de stasjonære og *walking-along*-samtalene, fortalte om oppdelinger av områder, både inne og ute, dels i form av fysiske stengsler og dels i form av symbolske grenser. Barna var først og fremst opptatt av hvor de *ikke* kunne være:

Vi skulle ha vært med den andre gruppa. Men det kan vi ikke. Vi får ikke være noen steder. Vi kan være på denne siden og sykkelsiden. Men bare på våre dager. Og vi får ikke være inne hos de andre. Før; da korona ikke var her, kunne vi besøke alle. Men det kan vi ikke nå. Og nå er det gjerder overalt.

I en *walking-along*-samtale med medforskeren, ble ei jente bedt om å fortelle om dagliglivet under koronautbruddet. På vei inn i garderoben fortalte jenta at de vanligvis delte denne med en annen gruppe, men nå var det satt opp benker som fysiske skillelinjer mellom kohortenes territorier. Jenta viste hvilken del hennes kohort disponerte og hvor de ikke kunne være. Hun beveget seg bort til tørkeskapene og fortalte at de fått flere tørkeskap siden de var så mye ute, slik at klærne ikke skulle komme for nær andre barns klær. Jenta viste at hun hadde detaljkunnskaper om koronarestriksjonene og hensikten med dem.

I barnas fortellinger om territoriale begrensinger var det også noen som uttrykte savn etter bestemte steder. Ei jente fortalte at hun savnet å leke i sandkassa, men at hun nå fikk lov til å sitte på kanten. Dette tyder på at de ansatte prøvde å tilpasse restriksjonene, slik at hverdagen ble bedre for barna. Noen barn ga også uttrykk for at det var uvant å ikke kunne bevege seg fritt omkring i barnehagen: «Det er rart å ikke kunne være på samme sted som de andre» (jf. Greve, 1998). Et annet barn ga direkte uttrykk for begrensede valgmuligheter og handlingsrom: «Her er det de små som kan leke. Jeg kunne leke der før korona begynte. Nå kan man ikke velge.» En barnehagelærer påpekte at for ettåringene som nettopp hadde begynt i barnehagen, så det ut som om de trivdes godt og opplevde det som trygt med

avgrensede uteområder, mens toåringene trengte flere utfordringer og ga uttrykk for at de kjedet seg. Ifølge barnehagelærerne respekterte de eldste barnehagebarna de territoriale grensene mellom kohortene. Barn under tre år, derimot, forserte noen ganger de fysiske og symbolske sperringene.

Flere beretninger handlet om utelivet da mange av barnegruppene periodevis var mest ute fordi det ikke var plass til alle barna inne. Noen barn ga uttrykk for at de ikke var så begeistret for å være utendørs hele eller store deler av dagen, særlig ikke å være på tur utenfor barnehagens områder:

Ja, det var liksom annenhver dag hvor vi måtte gjøre noe annet. Vi var litt i barnehagen og så måtte vi liksom være litt i skogen, men jeg synes ikke det var så veldig fint. Vi var på grillplassen og på fotballbanen.

Samtidig opplevde noen barnehagelærere at tilgang til avgrensede uteområder over tid, medførte økt fordypning i barnas lek, fordi barna, over flere dager og uker, kunne videreføre påbegynt lek.

Flere av foreldrene i utvalget opplevde at mye ute- og turliv gikk ut over barnas trivsel. Noen sa at barna deres vegret seg for å gå i barnehagen når de visste at kohorten deres skulle på tur. De fremhevet at deres barn var typiske inne-barn. Både foreldrene og barnehagelærerne uttrykte at det var bekymringsfullt at barna måtte være ute hele dagen i perioder med lave temperaturer og dårlig vær: «Barna kunne trengt å komme inn og varmes litt opp om morgenen og også når utetiden og turene i skogen blir for lange, for kalde og for strabasiose og de i tillegg må på do» (barnehagelærer). Samtidig var foreldrene og barnehagelærerne opptatt av at barna, særlig de yngste, spiste mindre når det var så kaldt at de måtte spise med vottene på. Deres bekymringer gikk ut over den aktuelle situasjonen, og de ga uttrykk for at de grudde seg til vinteren satte inn for fullt.

Barnesamtalene ble gjennomført om høsten. Barnas beretninger var knyttet mer til den aktuelle situasjonen, selv om det også var noen tilbakeblikk. Ei jente uttalte:

Vi kunne bare være på denne siden, og bare der. Det syns jeg var litt kjedelig og – eller vent ... Det var gøy, men mye kjedelig. Men vi hadde vannkrig og Siri helte vann over hele meg. Nå kan vi bare ha sykler der. Jeg syns det var mer hyggelig på sommeren.

Til tross for at flere, både barn, barnehagelærere og foreldre, uttrykte at det kunne bli litt vel mye uteliv, særlig i perioder med kulde eller dårlig vær, kom det frem at utelivet også hadde sine positive sider. Barnehagelærere fremhevet at turlivet medførte at barna lærte mye om naturen, mens foreldre ga uttrykk for de var imponert over barnehagens kreativitet. Blant annet hadde en barnehage hatt kunstutstilling på utelekeplassen.

Materielle restriksjoner

Koronarestriksjonene hadde også konsekvenser for barnas tilgang til materiell, leketøy og lekeapparater. Dels var tilgangen en direkte følge av de territoriale restriksjonene.

Utendørs kunne barna bare bruke lekeapparatene som var på deres områder. I tillegg ble leketøy og annet materiell begrenset fordi de måtte vaskes ofte. Som et barn sa til sin barnehagelærer: «Dere måtte vaske lekene våre.» Barna var opptatt av at de hadde færre leker og ikke kunne dele leketøy med andre kohorter. Ett barn sa: «Vi kan bare leke med våre leker. Vi har de gule lekene», mens et annet barn uttalte at alle lekene deres var borte, og at de heller ikke hadde Lego.

Restriksjoner knyttet til barnas tilgang til materiell gjaldt ikke bare leketøy. I tillegg skulle barna heller ikke bruke møbler som andre barn hadde brukt: «Nå i korona må vi ha navn på stolene, sånn at vi ikke kan dele.» Ei jente fortalte at i tillegg til at barna ikke fikk lov å dele mat, kunne ikke barna ha med leker hjemmefra, for eksempel på «ha-med-dager». Hun forklarte at det kunne medføre fare for spredning av smitte: «For noen har tatt på dem, og så har de kanskje vært smitta.» Også når det gjaldt de yngste barnehagebarnas overholdelse av materielle restriksjoner, fortalte noen av de store barna og barnehagelærere om småbarn som ikke overholdt restriksjonene. I ubevoktede øyeblikk hentet de leker som «tilhørte» andre kohorter. I barnesamtalene så det ut til at barna var minst opptatt av materielle restriksjoner, men på den annen side medførte de territoriale restriksjonene også begrensninger av tilgang til materiell og lekeapparater både inne og ute.

Relasjonelle restriksjoner

Det viktigste tiltaket i barnehagene for å hindre smittespredning, var begrensninger av barnas og de ansattes nærkontakter. Barna var derfor inndelt i relativt stabile grupper med faste barn og ansatte. Savn etter andre barn, men også hele gruppen og ansatte, var den begrensningen i handlingsrom som barna syntes å være mest opptatt av. De fleste barna fikk de første erfaringene med kohortinndeling, da de kom tilbake til barnehagene etter nedstengningen. Noen av de eldste barna var opptatt av hvilke ansatte som var på deres kohorter: «Når vi begynte igjen, måtte jeg være sammen med Sara og Kari [ansatte] og noen ganger Astrid [vikar].» Barna syntes ikke å være i tvil om hvilke relasjonelle restriksjoner som gjaldt. I en av samtalene svarte ei jente raskt og uten betykningsstid *nei* på spørsmålet om hun kunne leke med hvem hun ville i barnehagen: «Vi kan ikke være sammen med de små. Det er en litt annerledes barnehage.»

Restriksjonene hindret barna i å leke med venner, treffe småsøsken og barn i andre kohorter. Det var tydelig en begrensning i barnas handlingsrom som medførte savn:

Vi må ha kohorter. Det er bånd over hele barnehagen. Det er ikke noe fint. Jeg får ikke gå på andre siden. Jeg vil leke med Kari og Eva [lillesøster], men så sier de voksne nei. Vi må liksom være i en annen gruppe. Vi får bare lov til å være på den siden vi er på, og ikke den det er noen andre på.

Selv om barna ga uttrykk for tristhet, var beskrivelsene deres nøkterne og de forklarte at det var nødvendig for å unngå smitte: «Jeg savner Martine. Hun er på den andre avdelingen. Før kunne jeg leke med dem der, men ikke nå. For nå er det korona.» Til tross

for at de eldste barnehagebarna viste forståelse for nødvendigheten av begrensninger i handlingsrom under koronapandemien, satte de pris på «normaliseringer»: «Jeg husker at det var litt gøy og litt kjedelig. Det var kjedelig at vi ikke kunne være på samme rom. Heldigvis er det litt større grupper nå.» Det så ut til at de eldste barna aksepterte at i den gjeldende situasjonen var det nødvendig med forordninger som innebar tildeling, og ikke fritt valg, av lekekamerater. Selvdisciplinering syntes altså å være et sentralt tema i barnas fortellinger.

Barnehagelærerne fortalte at de opplevde at særlig for de yngste barnehagebarna, fungerte små kohorter med faste ansatte godt. De formidlet at barna ble trygge på sine ansatte og at samspillet med enkeltbarn ble bedre fordi de kunne fordype seg sammen med barna. Samtidig problematiserte barnehagelærerne at småbarn som hadde eldre søsken i barnehagene, savnet kontakten med dem og de opplevde det som sårt å ikke kunne tillate kontakt mellom søsken. Barnehagelærerne påpekte også at det var problematisk at småbarna ikke ble kjent med andre ansatte i barnehagen, spesielt fordi det var høyt sykefravær blant ansatte. Det innebar stadig nye vikarer.

Både foreldrene og barnehagelærerne påpekte at ikke alle barn kom i kohorter med ansatte, og barn, som de var knyttet til. Det var barn som ikke trivdes i sine kohorter. Som en gutt sa: «Truls var jo ikke i samme kohort som meg. Vi vinka til hverandre noen ganger. Men jeg var sammen med han til slutt da. For jeg bytta kohort. Og nå får vi leke sammen igjen.» Oppsummeringsvis kan den følgende dialogen mellom et barn og en medforsker illustrere hvordan barna opplevde restriksjoner i barnehagen og at det også hadde konsekvenser for barnehagen som fellesarena:

- Medforsker: Hva er det vi ikke kan gjøre?
Barn: Vi kan ikke gå på den andre avdelingen som vi gjorde før. Før pleide vi å gå dit når vi ville. Noen pleide å sitte på deres bord og noen ble igjen.
Medforsker: Savner du det?
Barn: Ja. Nå har vi ikke vært sammen med dem på lenge. Vi kan ikke ... Vi kan ikke ...
Medforsker: Hva gjør vi ute da?
Barn: Noen er på baksida og noen på framsida. Det er trist. Nå kan vi ikke være her på denne plassen. Bare når det ikke er korona. Her er det satt opp et gjerde.

Diskusjon

Barnehagen er et sted hvor barn skal gis muligheter til deltakelse og medvirkning i et sosialt og kulturelt fellesskap. Den globale pandemien fikk konsekvenser for barnas hverdagsliv, og vårt materiale viser at barna bidro sterkt i den kollektive innsatsen for å unngå smitte og sykdom (jf. Amadasi & Baraldi, 2022; Hayes et al., 2022). Hverdagslivet ble strukturelt omorganisert, og innhold, interpersonlige posisjoner og relasjoner ble refortolket og justert.

Lojalitet til den nye normaliteten

Vårt materiale tyder på at barna viste lite motstand og tilsynelatende aksepterte situasjonen. Tross store omveltninger, syntes barna langt på vei å vurdere den «nye normaliteten» som logisk og nødvendig. Viktige endringer var begrensninger i barnas muligheter til medvirkning knyttet til territoriale, materielle og relasjonelle forhold. I likhet med Pascal og Bertrams (2021) resultater, viste også barna i vårt materiale stor lojalitet mot stramme reguleringer av handlingsrommet. Vi spør oss om dette kan tilskrives at barna jevnt over var godt informerte, hadde fått relevant kunnskap om viruset og derfor så nødvendigheten av å ta forhåndsregler i dagliglivet. Barnehagelærerne i vår studie fortalte at de brukte tid på å snakke med barna om koronasituasjonen og forklare dem hvorfor dagliglivet ble organisert som det ble. Barnas rett til aldersadekvat informasjon og til å reflektere over situasjonen sammen med voksne som tok seg tid til å lytte, forklare og begrunne, kan ha medført at i alle fall de eldste barna oppfattet hensikten og nødvendigheten av restriksjonene de ble «utsatt for» (jf. Clarke & Barnett, 2022). Logiske begrunnelser kan ha bidratt til større forståelse for tiltakene.

Lojaliteten barna viste, kan også handle om at budskapet og fortellingen om smittevern som ble formidlet, var så massiv og entydig, at det fremsto som «sant» og udiskutabelt. Når samme grunnholdning ble formidlet både av barnas «signifikante andre» (foreldre og barnehageansatte) og av «alle andre», og dermed fremsto som en «generalisert forståelse», ble dette et allment budskap: «Slik er det nå» (jf. Berger & Luckmann, 2000). Dette uttalte også barna: «Sånn må det være, sånn at ingen blir smitta.»

Gjennom sine fortellinger om egne handlemåter, bekreftet barn langt på vei sin måte å være medborgere på, som gikk ut over det lokale og barnehagenære, fordi de var informerte om og forholdt seg til at deres handlinger fikk konsekvenser for andre om de ikke viste ansvar. Også Engdahl og Pramling Samuelsson (2022, s. 1) understreker barns posisjon som medborgere med et globalt ansvar som kommer til uttrykk i barns egne lokale settinger: «For a child to become a recognized global citizen, who is located locally but with global awareness, children's agency needs to be taken into consideration.» Barna bidro dermed på sin måte i den kollektive innsatsen for å bekjempe smitte og opptrådte i den forstand som ansvarlige medborgere i et samfunn under press.

Retten til å være premissleverandører – satt på vent?

Det er et potensielt spenningsfelt mellom lojaliteten barna viste overfor de ytredefinerte reglene og barnas rett til selv å være premissleverandører i egne barnehageliv (jf. Gilliam & Gulløv, 2017; Olwig, 2012). Slik vi ser det, medførte situasjonen en form for de-sivilisering, i og med at etablerte rutiner og idealer for hva som var passende, plutselig ble erstattet med andre referanser. Det fordret en rask re-sivilisering, som altså langt på vei handlet om evne og vilje til innordning og lydighet til nye referanserammer og forventninger (jf. Clarke & Barnett, 2022). Denne prosessen foregikk, som nevnt, tilsynelatende friksjonsfritt. Kanskje var det slik at faste kohorter, smittevernregler, fysiske markører og så videre var en slags forutsigbarhet og orden i en ellers upredikerbar situasjon (jf. Amadasi & Baraldi, 2022), og at barna ikke opplevde at det var rom for å yte motstand.

Nye muligheter – og til hvilken pris?

De eldste barnas fremstilling av situasjonen var, på tross av beskrivelser av frustrasjoner og savn, nøkterne og deskriptive. De viste høy grad av lojalitet og selvdisiplinering, og sammenlignet koronahverdagen med minner fra et mer «normalt» hverdagsliv. De yngste barna, som ikke kunne forstå begrensningene, syntes å være mer frustrerte og brøt grensene.

På den andre siden kan begrensede handlingsrom og midlertidige tap av tilhørighet og savn av venner, ansatte og tilgang til materiell, ha skapt nye muligheter (Klocker, 2007) ved at barna kunne bli kjent med barn og ansatte de fikk «tildelt» og kanskje ikke selv ville ha valgt under «normale» omstendigheter, noe som kan henge sammen med ansattes kreative innsats for å bidra til et godt lekemiljø. Under ellers turbulente og upredikerbare betingelser, gjorde personalet en stor innsats for å opprettholde en meningsfull barnehagehverdag for barna (Os et al., 2021). Noen barnehagelærere uttrykte at den nye organiseringen åpnet muligheter for fordypning og utforskning. I små kohorter, og med tilgang til begrensede og faste lekearealer, møtte barna de samme barna på det samme stedet med det samme materiellet over tid, noe som kunne bidra til mer vedvarende lek. Dette medførte at noen barn fikk konsentrert seg og fordypet seg i leken. Barna fikk utvidet sine lekerelasjoner og utforsket rommet og skapte nye steder i en ny sosial setting (jf. Greve, 1998; Lefebvre, 2017). Denne måten å skape nye steder i et fast og begrenset rom, handler også om å fordype seg i den dynamikken som rommet tilbyr og ha innflytelse på eget handlingsrom (jf. Klocker, 2007; Lefebvre, 2017). Når barna opplevde stedlig gjenkjennelse i små, faste kohorter, åpnet det seg muligheter for felles overenskomster om hva dette stedet var og hva det kunne gi. Det kunne bidra til et godt lekemiljø og gode relasjoner mellom deltakerne i kohorten, noe også Koch (2022) finner. Det kunne gjøre restriksjonene lettere å bære (jf. Norberg-Schulz, 1995). Selv om noen barnefellesskap ble brutt eller satt på vent, ble det altså også skapt muligheter for nye fellesskap.

Konklusjon

I vårt materiale syntes barna å være innforstått med at egne individuelle ønsker om – og rett til – valgfrihet og medvirkning, måtte settes til side under pandemien. Prinsippet om beskyttelse (*protection*), både for seg selv og andre, ble utfordret, og overskred dels prinsippet om deltakelse/medvirkning (*participation*). I denne sammenhengen kan vi si at «barnets beste» (jf. Forente nasjoner, 1989, artikkel 3), også kunne fremstå som «fellesskapets beste».

Gjennom å måtte forplikte seg og være ansvarlige, kan barnas legitime muligheter til å erfare demokratiske grunnprinsipper; som å si sin mening, ha innflytelse og påvirke egen hverdag, ha blitt redusert. Muligens kan barnas tilpasning til restriksjonene potensielt ha redusert barnas erfaringer i forhold til aktiv deltakelse og handlingsrom «her og nå» (jf. Lister, 2008). Men det er også mulig at det å måtte handle til beste for andre, kan representere viktig medlæring som kan ha gitt barna viktige erfaringer i posisjoner som forpliktende, solidariske medborgere i en krisetid. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved hvilken

pris barna betalte for de gjennomgripende endringene i barnehagelivet. Egentlig er det vel ingen som kan svare på det i dag. Var det nødvendig med så store endringer i barnehagens hverdagsliv som norske myndigheter iverksatte? Hva ville vært konsekvensene av mindre strenge smittevernsregimer? To år utgjør en betydelig del av barnehagebarns liv, og det vil være opp til fremtidig forskning å undersøke hvilken betydning pandemien og pandemi-restriksjonene kan ha hatt for barnas deltakelse og tilhørighet, og for fellesskapet og de kollektive prosessene i barnehagen.

Epilog

Våren 2022 ble situasjonen definert som tilnærmet «normal» og restriksjonene i samfunnet generelt, og også i barnehagene, ble opphevet. Ifølge noen barnehagelærere medførte normalisering av hverdagene at flere barn i en periode ble utrygge og engstelige. Det som tidligere var en unisont formidlet fortelling om å vise kollektivt ansvar, ble nå erstattet med en forventning om normaltilværelse som innebar større frihet. Noen barnehagelærere erfarte da at barna uttrykte bekymring for at de selv, foreldrene og andre nære personer skulle bli syke og kanskje dø. Det kan være at denne opplevelsen ble forsterket av at flere barnehagebarn, unge og foreldre, faktisk ble koronasyke i denne perioden. Å bevege seg fra en posisjon som kollektivt ansvarlig til større individuelt handlingsrom, representerte med andre ord en ny og litt krevende resivilisering for noen barn, før den vanlige barnehagenormaliteten ble gjenopprettet.

Finansiering og forankring

Studiene som ligger til grunn for artikkelen, er finansiert av Utdanningsdirektoratet og er forankret i forskergruppen *Storbybarn* (tidligere REACH) ved OsloMet – storbyuniversitet. Takk til forsker Trine Myrvold, NIBR, leder for prosjektet sammen med Ellen Os.

Takk

Takk til barna og foreldrene som har deltatt i undersøkelsen. En stor takk til barnehagelærerne som både var informanter og medforskere, og som har bidratt til denne undersøkelsen.

Referanser

- Amadasi, S. & Baraldi, C. (2022). The child as a medium. Breakdown and possible resurgence of children's agency in the era of pandemic. *Childhood*, 29(4), 561–577. <https://doi.org/10.1177/09075682221098156>
- Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager* (LOV-2005-06-17-64). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2005-06-17-64>
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Fagbokforlaget.
- Clarke, N. & Barnett, C. (2022). Beyond compliance: Good citizenship during the COVID-19 pandemic. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 1–13. <https://doi.org/10.1111/tran.12587>
- Engdahl, I. & Samuelsson, I. P. (2022). Preschool children's ideas about the COVID-19 pandemic. I L. Henderson, K. Bussey & H. B. Ebrahim (Red.), *Early childhood education and care in a global pandemic* (s. 1–16). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003257684>

- Forente nasjoner. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter. Vedtatt av De Forente Nasjoner den 20. november 1989, ratifisert av Norge den 8. januar 1991*. Barne- og familiedepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Gallacher, L.-A. & Gallagher, M. (2008). Methodological immaturity in childhood research? Thinking through 'participatory methods'. *Childhood*, 15(4), 499–516. <https://doi.org/10.1177/0907568208091672>
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2012a). Civiliserende institusjoner. Børneopdragelse i det danske velferdssamfund. I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institusjoner: Om idealer og distinktioner i opdragelse* (s. 251–283). Århus Universitetsforlag.
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2012b). *Civiliserende institusjoner: Om idealer og distinktioner i opdragelse*. Århus Universitetsforlag.
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2012c). Civilisering. Et perspektiv på opdragelse, omgangsformer og distinktioner. I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institusjoner: Om idealer og distinktioner i opdragelse* (s. 17–37). Århus Universitetsforlag.
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2012d). Samfundets børn. Civilisering, barnesyn og institutionalisering. I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institusjoner: Om idealer og distinktioner i opdragelse* (s. 39–61). Århus Universitetsforlag.
- Gilliam, L. & Gulløv, E. (2017). Civilisering og distinktioner. Med Norbert Elias i skole og børnehavn. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 13(24), 6–14. <https://doi.org/10.7146/TFP.V13I24.96718>
- Greve, A. (1998). *Her. Et bidrag til stedets filosofi* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø]. UiT Munin. <https://hdl.handle.net/10037/11881>
- Gulløv, E. (2012). Den tidlige civilisering. En flertydig bestræbelse I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institusjoner: Om idealer og distinktioner i opdragelse* (s. 63–95). Århus Universitetsforlag.
- Hayes, T., Walker, C., Parsons, K., Arya, D., Bowman, B., Germaine, C., Lock, R., Langford, S., Peacock, S. & Thew, H. (2022). In it together! Cultivating space for intergenerational dialogue, empathy and hope in a climate of uncertainty. *Children's Geographies*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/14733285.2022.2121915>
- Heikkilä, M., Furu, A.-C., Hellman, A., Lillvist, A. & Rantala, A. (2020). Barns deltagande i förskole- och daghemskontext under inledningen av coronavirusets utbrott i Finland och Sverige. *Barn*, 38(2), 13–28. <https://doi.org/10.5324/barn.v38i2.3703>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2023). *Regjeringens strategi og beredskapsplan for håndteringen av covid-19-pandemien*. https://www.regjeringen.no/contentassets/9a555a89fa64420dba0af0889b010f54/revidert-strategi-og-beredskapsplan_juni-2023.pdf
- Jans, M. (2004). Children as citizens. Towards a contemporary notion of child participation. *Childhood*, 11(1), 27–44. <https://doi.org/10.1177/0907568204040182>
- Kamberelis, G. & Dimitriadis, G. (2008). Focus groups: Strategic articulations of pedagogy, politics, and inquiry. I N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Red.), *Collecting and interpreting qualitative materials* (s. 375–402). Sage Publications.
- Kjørholt, A. T. (2004). *Childhood as a social and symbolic space: Discourses on children as social participants in society* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. <http://hdl.handle.net/11250/264979>
- Kjørholt, A. T. & Winger, N. (2013). Barndom og rettigheter under lupen. Individualisering, verdighet og menneskeverd. I A. Greve, S. Mørreaune & N. Winger (Red.), *Ytringer om likeverd, demokrati og relasjonsbygging i barnehagen* (s. 75–89). Fagbokforlaget.
- Klocker, N. (2007). An example of thin agency. Child domestic workers in Tanzania. I R. Panelli, S. Punch & E. Robson (Red.), *Global perspectives on rural childhood and youth. Young rural lives* (s. 83–94). Routledge.
- Koch, A. B. (2022). Child well-being in early childhood education and care during COVID-19: Child sensitivity in small, fixed groups. *Children & Society*, 1–16. <https://doi.org/10.1111/chso.12569>

- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen. Innhold og oppgaver*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/>
- Lefebvre, H. (2017). *Everyday life in the modern world*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351318280>
- Lister, R. (2008). Unpacking children's citizenship. I A. Invernizzi & J. Williams (Red.), *Children and citizenship* (s. 9–19). Sage.
- Liu, M.-H. (2016). Blending a class video blog to optimize student learning outcomes in higher education. *The Internet and Higher Education*, 30, 44–53. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2016.03.001>
- Merrifield, A. (1993). Place and space: A Lefebvrian reconciliation. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 18(4), 516–531. <https://doi.org/10.2307/622564>
- Myrvold, T. M., Os, E., Hernes, L. & Winger, N. (2022). *Koronapandemiens konsekvenser for barnehagesektoren – en oppfølgingsstudie* (NIBR-rapport 2022:8). <https://hdl.handle.net/11250/3014056>
- Norberg-Schulz, C. (1995). *Stedskunst*. Gyldendal.
- Olwig, K. F. (2012). Barns sosialitet. Fortolkning og forhandling af ciceringsprosjektet i børnehaven. I L. Gilliam & E. Gulløv (Red.), *Civiliserende institutioner: Om idealer og distinktioner i opdragelse* (s. 97–118). Århus Universitetsforlag.
- Os, E. (2019). Engaging toddlers in interactions during meals: Group-related joint attention. *Nordisk barnehageforskning*, 18, 1–17. <https://doi.org/10.7577/nbf.2692>
- Os, E. (2020). *Voksnes mediering av jevnaldningsrelasjoner i barnehager. En undersøkelse av voksnes bidrag til samhandling mellom barn under tre år* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-78266>
- Os, E., Myrvold, T., Danielsen, O. A., Hernes, L. & Winger, N. (2021). *Håndtering og konsekvenser av koronautbruddet for barn og barnehager*. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/handtering-og-konsekvenser-av-koronautbruddet-for-barn-og-barnehager/>
- Pascal, C. & Bertram, T. (2021). What do young children have to say? Recognising their voices, wisdom, agency and need for companionship during the COVID pandemic. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29(1), 21–34. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.1872676>
- Singer, E. & Wong, S. (2018). Reflections of pioneers in early childhood education research on their collaboration with practitioners in the development of theories and innovative practices. *Early Years*, 38(2), 125–138. <https://doi.org/10.1080/09575146.2018.1440534>
- Snelson, C. (2015). Vlogging about school on YouTube: An exploratory study. *New Media & Society*, 17(3), 321–339. <https://doi.org/10.1177/1461444813504271>
- Sutterlüty, F. & Tisdall, E. K. M. (2019). Agency, autonomy and self-determination: Questioning key concepts of childhood studies. *Global Studies of Childhood*, 9(3), 183–187. <https://doi.org/10.1177/2043610619860992>
- Sæter, O. K. & Seim, S. (2018). Diskusjon om det romlige. I S. Seim & O. K. Sæter (Red.), *Barn og unge: By, sted og sosiomaterialitet* (s. 19–37). Cappelen Damm Akademisk. <https://dx.doi.org/10.23865/noasp.34>
- Tisdall, E. K. M. & Punch, S. (2012). Not so 'new'? Looking critically at childhood studies. *Children's Geographies*, 10(3), 249–264. <https://doi.org/10.1080/14733285.2012.693376>
- Winger, N. & Eide, B. (2015). «Nytråkk» i gamle spor. Retrospektivt blikk på hverdagslivet i en småbarnsgruppe. *Nordisk barnehageforskning*, 9, 1–22. <https://doi.org/10.7577/nbf.688>

Forfatterbiografier

Ellen Os er førsteamanuensis ved Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, Institutt for barnehagelærerutdanning, OsloMet. Hun er utdannet barnehagelærer, cand.paed., ph.d. ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo. Faglige interesseområder

er kvalitet i barnehager, de yngste barnehagebarna, relasjoner mellom ansatte og barn, felleskap og relasjoner mellom barn, hverdagsliv i barnehager, og innhold i barnehager.

Nina Winger er professor ved Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, Institutt for barnehagelærerutdanning, OsloMet. Hun er cand.polit., og hennes faglige interesseområder er barns rettigheter og posisjoner, kvalitet i barnehager, hverdagsliv, tilhørighet, identitet og omsorg, barns stemmer i forskning, og metodologi og etikk.

Leif Hernes er professor ved Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, Institutt for barnehagelærerutdanning, OsloMet. Han er utdannet barnehagelærer og koreograf. Faglige interesseområder er kunst, dans, de yngste barnehagebarna og innhold i barnehagen.